

Linoleumtryck av Flory Gate (1949)

"TUSEN ÅR I SMÅLAND"
ELIN WÄGNER, KVINNORNA
OCH SMÅLAND

Rapport från Elin Wägner-sällskapets hösthelg
på S:t Sigfrids folkhögskola
24-25 september 1994

TUSEN ÅR I SMÅLAND
ELIN WÄGNER, KVINNORNA OCH
SMÅLAND

Rapport från Elin Wägner-sällskapets hösthelg
på S:t Sigfrids folkhögskola
24-25 september 1994

VÄLKOMMEN!

Nu har vi för femte gången haft vår höstträff på Kronoberg med god mat, fint väder och omväxlande program.

Under årets tema "Tusen år i Småland" grävde vi oss både vidare och djupare ner.

Vidare därför att de 52 deltagarna (däribland 3 män) inte bara kom från Småland utan hade kommit resande från alla delar av Sverige.

Djupare än tusen år grävde Eva Moberg i sin jakt efter kunskap om kvinnors inflytande och medverkan.

Eva Adolfsson talade om sin far, författaren Gunnar Adolfsson, Elin Wägner och kvinnorna.

Börje Svenssons naturpromenad och söndagens bussresa under ledning av Sven-Erik Rydeman gav omväxling och rörlighet.

Att lägga in en resa på söndagen var en lyckad idé, som gärna får upprepas!

Lilian Karlsson

Arbetsgrupp för årets studiedagar:

Marianne Enge Swartz

Britt Mossberg

Margareta Petersson

Rapporten redigerad av:

Marianne Enge Swartz

ELIN WÄGNER, KVINNORNA

OCH MITT FÖRFATTARARV

Eva Adolfsson

Om småländskt kvinnoliv talade författaren och litteraturvetaren Eva Adolfsson. Hon är genom sin far, författaren Gunnar Adolfsson bördig från Varend och har sina rötter i Tröjemåla, där hon tillbringat alla sina somrar. Hon berättar hur hon på den korta vägen till sitt badställe går förbi gravfält, igenvuxen åkermark och nerlagd järnvägsstation, men nyöppnad Köplust och vid badplatsens parkering bilar från hela Europa. Det är just som att passera tusen år i Småland.

Men sjön heter fortfarande i folkmun Blendas tråg. Om sedan Blenda i historisk mening existerat eller inte är utan betydelse. Det är den levande föreställningen om henne som är tecknet för att stora krafter funnits/fanns/finns hos kvinnorna.

När Eva Adolfsson vill ge en "grafisk illustration" till sin fars och Elin Wägners författarskap vad gäller smålandsskildringar så ritar hon först (för GA) några raska raka streck över varann. De står för samhällstrappa och hierarki. Ett långt, kraftigt markerat kritstreck är tecknet för vägen, ut och bort eller i revolt och upprorshandling.

När hon "illustrerar" Elin Wägners miljöer gör hon det genom att föra kritan runt, runt. Det blir som ett bo, en bubbla. Hela socknen som en helhet och ett enda bo: är det möjligen ett prästgårdsperspektiv? Vad kan det ge och vad kan det kräva av sina innevånare och speciellt av kvinnorna? Trygghet? Uppoffring? Offer?

Men Elin Wägner skildrar också ofta det gränsland där gammalt bryts mot nytt och frågar: Vad vinnns och vad förloras? Hur sker förändring utan att sammanhållning bryts och splittring sker? Genom att kvinnors kunnande och syn tas till vara och dialogen ständigt fortsätter.

Det tycks vara Elin Wägners svar och mildhet parad med styrka är hennes vision.

Margit Jonsson

NATURPROMENAD

Börje Svensson

Ett välkommet avbrott i stillasittandet gav oss Börje Svensson med en promenad i parken. Detta förenade han med att lära oss lite om parkens träd.

Sälg av honkön var vår första bekantskap där den stod lite för sig själv på gräsmattan. Börje försäkrade dock att sälgpojken var inom räckhåll för släktets bestånd.

Med gula slingor i toppen stod lönnen lite längre bort och efter första frostnatten kan vi vänta oss vackra färger i röda nyanser, lovade Börje.

En ensam alm stod nästan ute i gatan med afalt runt omkring. Det är ett av skolans vårdträd och räddades i sista minuten av nerhuggning. Almen för tanken till Embla i nordiska mytologin. Almens blad är sträva och liknas därför vid fars lite orakade kind.

Vi kommer nu fram till alen, som trots den lite torra biotopen, trivs bra. Alens trä slår ifrån sig vatten och används därför till träskor, slussportar och glasblåsningsformar.

Asken, Emblas partner, har lätt uppåtböjda grenar, som kan sägas symbolisera det manliga könet. Träet absorberar vatten.

Oxeln och rönnen har här ingått en kärleksförbindelse och Börje visar oss på löven att båda trädens gener är tydliga. Resultatet är en rönnoxel.

Trots sin relativt låga ålder är den 43-åriga eken, som vi kommer fram till näst, imponerande både i stam och krona.

Nästa träd är en buske, nämligen en hasselbuske. Dess blad är mjuka och påminner därför om farmors kind. Plockning av ollon och nötter är inte tillåtet enligt allemansrätten.

Aspens dallring beror på de platta bladskäften, lär oss Börje, och avslutar vår promenad vid boken. Där får vi veta att bokens trä kan faneras och färgas och därför ersätta ädla träslag och därmed hjälpa till att bevara regnskogarna.

Edith Carlsson

DET FÖRSKINGRADE MORSARVET

Eva Moberg

Det är som att få Elin Wägners "Väckarklocka" förtydligad, eller är det del 2?

Eva Moberg lägger fram övertygande bevis om en tid före patriarkatet. Till sin hjälp tar hon bland annat boken "The Chalice and the Blade" av Ryan Eisler. Den finns även på danska. Boken samlar mytologi, antropologi, kvinnoforskning och arkeologi, som visar att uppfattningen att kriget varit drivkraften för utveckling inte håller längre. (Finns det verkligen någon som trott det?) Tolkningen av bilder från äldre stenålder har till exempel gett historien män på jakt när det i stället varit fråga om dansande kvinnor. Spjuten hade, om de varit spjut, haft sina hullingar felvända och felvinklade. Enligt den nya tolkningen är det i stället träd och växter vi ser.

Tiden efter 10.000 f.Kr. och fram till 3.000 f.Kr. verkar kvinnofigurerna stå i centrum. Kanske är det fruktbarskulpturer som avbildas men det kan också vara uttryck för en hel världsbild. Stora delar av Europa och Mellanöstern verkar inte ha haft några mäktiga härskare under den tiden. De sociala skillnaderna är små och inget tyder på att män är undertryckta. Kulturen genomsyras av livsdyrkan. Gudinnor och prästinnor avbildas ofta med attributen orm och tjurhuvud. Ormen står för förnyelse och kretslopp, tjurhuvudet för manlighet. Män och kvinnor leker och idrottar tillsammans. På så sätt får man också utlopp för sina aggressioner när det behövs. Man har ett avspänt förhållande till sexualiteten. Perioden varar längre än hela vår skrivna historia och det var alltså inte bara på Kreta som man levde i fred.

Omkring 4.000 f.Kr. kommer en invasion av bergsfolk, steppfolk, ökenfolk och eurasiska ryttarfolk. Med dem kom manlig dominans, hierarki, våld, välstånd genom erövring och kvinnorna kuvas. Svärdet och dubbelyxan blir nya symboler, gravarna görs väldiga, den sociala skiktningen ökar, man satsar på boskapsuppfödning på jordbrukets bekostnad och samtidigt sjunker den artistiska nivån på keramiken.

Eva Moberg funderar på hur lätt det är att förledas av ett uttryck som utveckling. Före invasionen fanns t.ex. lagar och rättsväsende och annat som vi tycker hör till ett utvecklat samhälle. Hon funderar också över krigskulturen. Har det betydelse att inkräktarna kom från karga områden? Kunde boskapsuppfödandet leda till en brutalisering när man lärde sig att slakta de djur man vårdade?

KRIG FÖRUTSÄTTER DRESSYR AV BARN har jag antecknat. Här har Eva Moberg antagligen dragit paralleller med Nazi-Tyskland medan jag försökt smälta allt hon sagt så långt.

Eva Moberg pekar på att gudinnemyter bör ha något upphov i verkligheten. Och att det finns två skapelseberättelser i bibeln. En där det gamla kvinnliga synsättet finns med och en senare där erövrarideologin styr innehållet. Ormen som tidigare stod för kvinnans kunskap skulle man skrämja för. Kvinnan blir mannens egendom och därmed ska inte födelsekontroll få fortsätta. Slutsats: där konfrontationen mellan de två kulturerna var starkast blev kvinnoförtrycket hårdast. På de platserna blir man också mest benägen för krig (Mellanöstern och Balkan). Det verkar för enkelt, tycker jag, som vanemässigt måste göra invändningar. Ska man inte vara försiktigt med att få verkligheten att stämma med sin egen övertygelse, tänker jag. Och vips pratar Eva Moberg om det samhälle vi bör sträva efter nu. GYLANI - ett samhälle i balans mellan kvinnor och män. Kanske är våra föreställningar om hur vi vill ha det beroende av att vi också har en historia att hämta goda exempel ur. Det är skönt att höra att människor har levt länge, länge utan att föra krig, att kvinnor och män har levt sida vid sida som jämlikar osv.

- Det största beviset för att Jesus från Nasaret funnits är att han var feminist och att det var en belastning för honom, säger Eva Moberg. Man var jämlikar. Magdalena var den första kristna ledaren efter Jesus.

Till sist, kvinnorna och freden : för att lösa befolkningsfrågan finns två alternativ. Det ena är svält och krig. Det andra är att kvinnan själv får råda över sin kropp. Ner med fundamentalismen i alla trosriktningar. Tänk om det vore lite enklare.

Erica Wiss

GRUPPDISKUSSIONER

Efter föreläsningarna delade deltagarna upp sig i grupper för en fri diskussion. Diskussionerna var tydligt särskilt livliga omkring offer-frågan. En av grupperna rapporterade så här:

Vår grupp diskuterade kring föredraget främst utifrån romanen Åsa-Hanna och i viss mån utifrån Wagners biografi. Vi kan inte påstå att vi löste problemet kring offertanken, men vi belyste frågan ur skiftande synvinklar.

Vi konstaterade bland annat att begreppet "offer" innefattar mycket skilda föreställningar, från en vardaglig användning till en nästan helig innebörd. Vår inställning

till offertanken berodde därför mycket på vad vi avsåg med begreppet, och därför är vår inställning till offertanken lika ambivalent som vi menar Elin Wagners var.

Vi kom fram till att ett självutplånande offer inte var att eftersträva, men det positiva i tanken att offra sin tid eller sin kraft för en viktig sak ville vi inte avfärda. Vi diskuterade exempelvis hur Wagners "piga" Linnéa upplevde sin roll. Kände hon att hon offrade sig för "sin fru"? Vi tror inte att hon upplevde det negativt att så att säga ge upp sig själv för att följa sin matmor utan att det för henne endast var naturligt och inte ifrågasatt. Vi diskuterade också om offertanken förutsätter att den som offerar sig inte väntar sig något i gengäld.

Slutligen samtalande vi kring romanfiguren Åsa-Hannas roll. Kan man påstå att hon offerar sig genom att stanna hos Frans när hon får veta sanningen? En impulsiv fråga vi diskuterade var också - varför gifte hon sig med den rike handelsmannen överhuvudtaget? Vi konstaterade att Åsa-Hanna är en mycket komplicerad, men därför också mycket intressant, romanperson.

Därefter diskuterade vi Eva Adolfssons idé att Elin Wagners romanvärld är formad som en bubbla och inte som en hierarki. Vi tyckte att det stämde väl i hennes Smålandsromaner. Kanske hade det emellertid ställt sig annorlunda om romanerna inte berättats ur ett prästgårdsperspektiv? Kanske ger detta perspektiv så att säga från ovan något av en idylliserad och felaktigt harmonisk bild över samhällets klasser?

Diskussionen kring Eva Mobergs föredrag rörde sig inte i lika hög grad kring Wagners författarskap, även om vi tyckte oss känna igen Eislers idéer från Wagners tolkning av JJ Bachofen i "Väckarklocka". Vi diskuterade främst huruvida det är rimligt att särskilja kvinnligt - manligt på det sätt som Moberg framställde. Kan man renodla manligt/kvinnligt förhållningssätt i termen av krigshetsande resp omvårdande?

På samma sätt ställde vi oss naturligt nog tveksamma till det rimliga i att diskutera huruvida människan är ond eller god?

En sista reflexion som vi gjorde oss i gruppen var om det är nödvändigt att analysera matriarkatsamhällen för att konstatera att krig är onödiga?

Bibi Jonsson

KVÄLLENS SAMKVÄM

Intressanta föreläsningar, gruppdiskussioner, nya människor och nya tankar, som vände lite upp och ned på tidigare föreställningar om exempelvis gamla kulturer - nu blir det lagom med lite avkoppling. Dags för kvällens samkväm.

Eftersom jag deltar för första gången på sällskapets seminarium så känner jag mig fylld av nya intryck och funderingar.

Vi samlas till samkväm i en vackert dukad lokal. Tillsammans med nya vänner njuter vi av sång och musik av duktiga elever från skolans musiklinje. Under ledning av Annelie Lindblad bjuder de oss på både rörelsesång, jazz och folkmusik.

Sedan blev det lotteridragning på de två vackra litografierna, som konstnären Henrik Edström och Galleriet donerat. Trots att inte alla kan vinna, så kändes vetskapen om att det ger ett tillskott i insamlingen till Lilla Björka bra.

Kvällens viktigaste händelse var förstas utdelningen av årets Väckarklocke-pris. Det gick till Eva Moberg för:

"hennes mångåriga engagemang i freds- och jämställdhetsarbetet och hennes aktuella granskning av mansrollen som bär wagnerska förtecken; övertygelsen att män i grunden är bättre än manssamhället."

Den andra delen av priset - antipriset - en väckarklocka till dem som sover, vill Eva Moberg ge till:

"motståndare av kvinnliga präster i Svenska kyrkan, så att de hinner vakna före år 2000 . Visst är sexuallivet något gudomligt men de flesta svenskar anser numera att förmedlingen av Guds ord inte förutsätter ett manligt könsorgan!"

Efter mycket god mat och gemytlig samvaro avslutas kvällen. Nu väntar morgondagens resa i Elins tusenåriga Småland och den ser jag fram emot, eftersom Elins hembygd även är min egen hembygd. Jag har tidigare aldrig varit med och analyserat Elins tankar, men nu efter denna dagen, ser jag fram emot att läsa flera av hennes böcker och med denna helgen i minnet, kommer det att ge ytterligare en dimension. Än en gång slås man av att Elin Wägner var en "stor kvinna". Vilken tur att Elin Wägner-sällskapet bildats som kan hjälpa till att sprida detta.

Laila Örheden

TUSEN ÅR I SMÅLAND

Sven-Erik Rydeman

Förberedelsen för söndagens bussutflykt inleddes med en serie fina diabilder, tagna av Lilian Karlsson och Karin Sahlström. De presenterade av Lilian och förde oss in i Elin Wägners och hennes romangestalters värld.

Kunnig guide under fortsättningen av programpunkten var lektor Sven-Erik Rydeman från Malmö, som - följande ordningen i Lilians intressanta kompendium - bekantade oss ytterligare med de miljöer, händelser och romangestalter, som skulle bli aktuella på vår rundresa. Han betonade den nära knytningen mellan böckerna och verkligheten och refererade till Elin Wägners egna ord om att hennes skrivande hängde i luften tills hon förankrade skildringarna i verkligheten, och detta till och med så konkret att hon ibland till en tid slog sig ner på den plats som hon skildrade.

Om verkligheten är viktig för Elin Wägner, så är saga, myt, magi det också. Till och med i den fromma prästgårdsmiljön hemma hos mormor och morfar i Tolg fanns sådana drag. Rydeman gjorde oss uppmärksamma på hur bondetradition, magi och gammalkyrklig kristendom ingått syntes och speglas i Elin Wägners böcker. Det gäller både romanerna och verket "Tusen år i Småland".

Det är för övrigt i detta ljus man måste se boktiteln "Tusen år i Småland". Det är inte i första hand skeendet under en avgränsad historisk period Elin Wägner velat skildra. Snarare vill hon visa oss, hur uråldriga riter och magiska seder i Småland flätats samman med skildringar av historiskt belagda händelser och mytomspunna traderingar till ett arv, som ger oss moderna människor ett berikande perspektiv på våra egna liv.

Det är på det sättet vi i nuet kan uppleva "tusen år i Småland"!

Brita-Stina Jonsson

I ELIN WÄGNERS SMÅLÄNSKA FOTSPÅR

Söndagens program var ägnat en resa i Elin Wägners fotspår. Avresan med buss från folkhögskolan skedde programenligt, just som morgondimmorna lättade och en tveksam sol glimmade fram. Guider på resan var Sven-Erik Rydeman, Börje och Märta Schlecker och Lilian Karlsson. Efter att ha läst igenom det erhållna kompendiet kändes det spännande att åka

iväg. En karta med inringade resmål gjorde det lätt för oss, som ej tidigare besökt bygden, att få en uppfattning om hur platserna låg i förhållande till varandra. Tack Lilian för din omtanke!

Vägar

När man lämnar staden Växjö och Öjaby idylliska villasamhälle tar flygfältsträckan vid. En transportsträcka, som med svårighet överför bilden av en väg, där man färdades med risk att rivas av varg, för så där hundra år sedan. En eller annan gårdfarihandlare på väg med tyger eller skinn till Sigfridsmäss blev också rånad och kallblodigt mördad på just denna väg. Jag kan tänka mig hur landskapet ändrat skepnad och karaktär sedan dess. Men förändringarna från Elins tid fram till nu är kanske de mest genomgripande. Elins vägar finns alltså kvar på vissa håll, men mest färdas vi på nya vägar som går som knivskårer i landskapet.

På Elins tid färdades man ofta till fots, eller längre vägsträckor med häst och vagn. Men det var också en brytningstid mellan gammalt och nytt. Det berättas mig att Elin och hennes vän Flory Gate cyklade omkring med tandem, då Florys bil ej kunde användas på grund av bensinbrist under krigsåren.

Kyrkor

Första uppehållet vid Öhrs kyrka. Ingen företeelse styr våra tankar bakåt i tiden som kyrkor och kyrkogårdar. I Öhrs kyrka förenas gammalt och nytt. Ljungbykonstnären Sven Ljungbergs kormosaik från 1935 pryder den vackra lilla kyrkan, ursprungligen från tidig medeltid, men ombyggd i omgångar. På kyrkogården styr vi våra steg till Johan Augusts gravplats, utmärkt med en liten obetydlig sten varpå ordet "Barnatro" är inristat under namn och årtal. Här handlar det om minnen och glömska. Ängsligt höga monument med klargörande titlar och texter blandas med små enkla stenar, som den över Johan August. Ett bygdeoriginal som fått spela en roll i en Wägner-roman, såväl som i bygdens liv i vardag och fest. Johan August eller Sytte, som han också kallades, var en vandringsman som sålde borstar, höll reda på präster och liken i bygden. Hade Sven Ljungberg varit från denna trakt och lärt känna originalet Sytte, hade han säkert gett honom ett ansikte i lärjungakretsen på mosaiken i kyrkan.

Vid ett annat kyrkogårdsbesök denna dag, nämligen i Berg, såg vi bildkonstnär Gregor Paulsson gravkors på prostens Alfred Ekedahl och Maria Ekedahls gravar. Till Elins morbror och moster i Bergs prästgård, har konstnären skapat svarta järnkors, utformade som pilar mot himlen. De står där förankrade i jorden och pekar uppåt mot ljuset och rymden. Elins författarskap har också sin grund i den småländska myllan och en riktning uppåt, mot möjligheternas fria rymd.

Jag tänker att det är så bild- och skrivkonst fungerar, Ett synliggörande av det som ofta är fördolt för andra.

Förändring

Mellan kyrkogårdsbesöken i Öhr och Berg hade vi åkt genom Moheda till Torpsbruk, ett charmigt bruks- och stationssamhälle med en vemodsfull atmosfär av nedläggelsens tystnad. En kvarn för kravodlad säd gör nu sitt bästa för att hålla modet uppe.

Nästa nedlagda station utmed stambanan är Lidnäs. Det var Elins avstigningsstation, när hon kom hem efter sina ständiga resor. Här hämtades hon av skjutspojken med häst och vagn för vidare färd mot Berg. Hon kanske kunde åka med postskjutsen ibland, om han Ossian kom i tid till tåget, förstås.

- Den som kommer först får väl vänta, sa postkusken till stinsen på stationen.

På vår resa skär de nya vägarna ständigt av visionerna från ett Småland under 30-40-talet. Men det är också annat som stör bilderna. Var finns det liv som omgav varje gård? Korna som skulle gå här i hagen eller på skogen, grisarna som bökade bakom lagårdar och mjölkborden - dessa människors mötesplats. Gårdarna ligger här välhållna och vackra. Men djur ser man lite av och deras foder ligger inplastat, som vita jätteägg.

Först när vi tränger oss in på den smala vägen mot Rösås känns det rätt. Vägen mellan Lädja och Rösås går på en ås, bevuxen med ek och björk. Gårdarna på Rösås ligger tätt tillsammans som före laga skiftet i mitten av 1800-talet. Här bor Elin Wagners goda vän Flory Gate i ett parhus med underbar snickarglädje i en skogsgrön veranda. Det råder en nästan pastoral skönhet kring gårdarna på höjden, där fåren betar på en av kullarna. På de båda grindstolparna ligger stenstoder. De leder tankarna till fruktbarhetssymboler, förmedlande någon magisk kraft till den ekologiska odling som praktiserades av Flory i Wagnersk anda. Det var här Elin bodde, innan hon hittade sitt Lilla Björka, och det var också här hon fick sluta sina dagar hos sin vän och hjälpare under sjukdomstiden.

Lilla Björka

Vi står samlade framför Lilla Björka i Berg, det givna målet för denna resa. Stärkta av kaffe och smörgås i den vackra hembygdsgården, där Börje presenterade utsikten med Elins ord som "den vackraste i världen".

Där uppe besåg vi också Elin Wägners rummet med möbler och andra ting, som kommit från detta hem och mycken dokumentation över Elin Wagners liv.

Här på Lilla Björka har tiden stannat på ett sätt. Hus och trädgård känns övergivna. Naturen håller på att ta över. Träd och buskar växer ohämmade av ans och vård. Huset vädjar tyst om upprättelse och liv.

På södra verandan, som inte längre är någon veranda utan en igenvuxen terrass, står Märta Schlecker och berättar så fångslande om sina minnen från den tid då Elin Wägner var bland byborna här. Det känns som om vi alla varit med på hennes julbjudning på trettondag jul, suttit i den röda plyschsoffan och lyssnat till de trevande samtalen. Samtal mellan den världsmedvetna akademiledamoten och bygdens kvinnor och män. Men det var just här, genom dessa människor och i deras småländska bygd, hon fick sin ådra att ständigt fyllas på och flöda.

Nere i den lilla skrifvarstugan, som ligger där den trädbevuxna tomten övergår i öppna, vida fält med milsvid utsikt åt väster, norr och söder, var den rätta platsen att plocka fram minnen och tankar. Där vävdes bygdens liv in i hennes fantasi och skänktes åter till eftervärlden.

Den egentliga resan i Elin Wagners fotspår slutade vid Tolgs kyrka. Då hade vi åkt Elins väg framför andra, den mellan Bergs och Tolgs prästgårdar. Och det var här allting började...

Gunhild Bärtås

P.S.

Efter mötet skrev Eva Moberg följande brev till Svenska kyrkans fria synod, c/o Dag Sandahl:

Som framgår av bifogade skrivelse har jag emottagit som pris en väckarklocka att ge vidare till valfri mottagare. Såvitt jag kunna finna är Svenska kyrkans fria synod en värdig mottagare av väckarklockan, och jag anhåller därför om ett förslag angående tid och plats för överlämnandet.

Bästa hälsningar

Eva Moberg

TACK

till alla "frivilliga" som så snabbt skickat sina personliga, känsliga, informativa, undersökande, poetiska bidrag till denna rapport!

Vi vill också tacka S:t Sigfrids folkhögskola som gör det praktiskt och ekonomiskt möjligt för oss att ordna våra studiedagar och som förutom en härlig miljö, inspirerande lärare och god mat bjudit på härligt höstväder. Vi är också glada för att våra inbjudna föreläsare så beredvilligt kom och deltog i årets evenemang - resan i Elin Wagners småländska fotspår.

Elin Wägner-sällskapetets styrelse